

Pensjonistforbundets handlingsprogram 2018 – 2021

Innstilling fra landsstyre

Innhold

Pensjonistforbundets handlingsprogram 2018 – 2021	1
Innstilling fra landsstyre	1
Pensjonistforbundets handlingsprogram 2018 – 2021	4
Innledning	4
Visjon, verdier og hovedmål	4
Inkludering	4
Medbestemmelse	4
Innflytelse	5
Hovedmål	5
Programområder:	6
1. Politisk innflytelse	6
1.1 Demokratisk representativitet	6
1.2 Samarbeid for innflytelse	7
1.3 Inkludering	7
1.4 Organisasjonsutvikling	7
Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:	7
2. Økonomi og arbeidsliv	9
2.1 Forhandlingsrett og regulering av alderspensjon	9
2.2 Pensjon	10
2.3 Skatter og avgifter	10
2.4 Kommunal økonomi	10
2.5 Et arbeidsliv mellom 62 og 75 år	10
Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:	11
3. Trygg alderdom	12
3.1 Sykehjem og omsorgsboliger	12
3.2 Spesialisthelsetjenesten	13
3.3 Hjemmebasert omsorg	13
3.4 Aldersdiskriminering	14
3.5 Munn- og tannhelse	14
3.6 Arealplanlegging og boligpolitikk	14
3.7 Velferdsteknologi	15
3.8 Eldre og rus	15
3.9 Eldre og psykisk helse	15
3.10 Vold og seksuelle overgrep	16

3.11 Vergemål	16
3.12 Pasientreiser	16
Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:.....	16
4. Aktivitet og deltakelse	18
4.1 Aktiv deltakelse	18
4.2 Aktiv forebygging.....	19
4.3 Digital deltakelse	19
4.4 Kultur og deltakelse	19
4.5 Førerkort	20
Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:.....	20
Supplement til handlingsplanen 2018 – 2021	21
Faktahefter:	21
OU- arbeid:.....	21

Pensjonistforbundets handlingsprogram 2018 – 2021

Innledning

Pensjonistforbundet – tydelig, sterk og synlig er vårt nye handlingsprogram for 2018 til 2021. Det er foreslått ny visjon og nye verdier for Pensjonistforbundet i handlingsprogrammet. Handlingsprogrammet er bygget opp med visjon, overordnede mål og verdier. Vi har delt opp selve programmet på fire programområder:

1. Politisk innflytelse

2. Økonomi og arbeidsliv

3. Trygg alderdom

4. Aktivitet og deltakelse

Under hvert programområde står kravene vi skal jobbe med i landsmøteperioden. I innledningen til programområdet ligger de tre prioriterte sakene vi skal arbeide med i landsmøteperioden. Det betyr ikke at vi ikke skal jobbe med de andre sakene som står i handlingsprogrammet.

I tillegg til handlingsprogrammet skal det lages årlige aktivitetsplaner. De skal vedtas av landsstyret i desember sammen med budsjettet for kommende år. Aktivitetsplanene vil legge føringer for hvilke saker vi skal jobbe med i forbundet påfølgende år, lokalt, fylkesvis og på nasjonalt nivå.

Visjon, verdier og hovedmål

Pensjonistforbundets visjon er:

Pensjonistforbundet- tydelig, sterk og synlig

Og Pensjonistforbundets verdier er:

Inkludering, medbestemmelse og innflytelse

Inkludering

Pensjonistforbundet skal være en åpen og trygg organisasjon for alle som er medlemmer. Vi bygger på likeverd og respekt, det være seg når det gjelder alder, kjønn, etnisk opprinnelse eller seksuell orientering. Medlemmene er vår styrke og det fundamentet vi bygger organisasjonen på. Vi står opp for et samfunn og driver en politikk som er inkluderende.

Medbestemmelse

Pensjonistforbundet hegner om demokratiet som en måte å styre samfunnet på. For at demokratiet skal fungere må hele befolkningen være representert og oppleve seg ivaretatt. Medbestemmelse innebærer at vi får mulighet til å påvirke beslutninger som har innvirkning på eget liv. Brukermedvirkning gjennom medvirkningsutvalg er et viktig demokratisk prinsipp. Eldreråd bidrar til at folkevalgte organer kan ta bedre beslutninger og er viktig for demokratiet. Det er Pensjonistforbundets mandat å drive aktiv eldrepolitisk påvirkning på vegne av eldre i Norge.

Innflytelse

Gjennom trepartssamarbeidet har viktige samfunnsreformer blitt utformet.

Pensjonistforbundet har som mål å bli den femte hovedorganisasjonen med forhandlingsrett.

Vi vil bli hørt og ha innflytelse både nasjonalt, i fylke/region og lokalt gjennom eldrerådene.

Hovedmål

Styrke og synliggjøre Pensjonistforbundet som den slagkraftige samfunnsaktør på vegne av landets pensjonister og uføretrygdede.

Dette skal gjøres gjennom å:

- Arbeide for én sterk felles pensjonistorganisasjon i Norge som gjennom samarbeid med alliansepartnere, som fagforeninger, interesseorganisasjoner og andre, fokuserer på saker og utøver en politikk som påvirker framtiden
- Øke antall medlemmer, som gir økt innflytelse
- Utvikle et sterkere og tettere samarbeid gjennom alle ledd i organisasjonen

Programområder:

1. Politisk innflytelse

De prioriterte satsingsområdene for politisk innflytelse:

- **Forhandlingsrett**
- **Den femte hovedorganisasjon og trepartssamarbeidet**
- **Et nasjonalt eldreombud**

Pensjonistforbundet er den største organisasjonen for alderspensjonister og uføretrygdede med 230 000 medlemmer (2018). Det er per desember 2017 1,2 millioner alderspensjonister og uføretrygdede i Norge, fordelt på 916 672 alderspensjonister og 325 900 uføretrygdede. Til tross for det store velgerpotensialet er denne gruppen dårlig representert i folkevalgte organer som kommunestyre, fylkesting og Stortinget.

Pensjonistforbundet har som mål å øke eldres politiske innflytelse. Vi krever forhandlingsrett innenfor rammen av frontfaget. Og trygdeoppgjørene må til behandling i Stortinget.

Vi skal ta vår plass i samfunnsdebatten som synlig aktør på vegne av pensjonistene i Norge. Og vi skal jobbe for at eldre har den representasjonen og innflytelsen som antallet tilsier i demokratiske organer, i råd og utvalg, som medvirkningsrepresentanter og som individ med unik innsikt i eget liv. Eldrerådernes innflytelse må styrkes.

Som største organisasjon for eldre har vi en spesiell forpliktelse til å invitere til samarbeid med andre organisasjoner, forbund og sammenslutninger, der målet er å øke eldres politiske innflytelse.

Samtidig har vi et mål om å vokse som organisasjon ved å bli flere medlemmer. Når vi blir flere styrker det vår innflytelse og vi får flere som bidrar både fagligpolitisk og sosialt.

Trepartssamarbeidet er et av de viktigste konkurransefortrinnene Norge har. Samarbeidet består av staten, arbeidsgiver- og de fire arbeidstakerorganisasjonene, LO, YS, Unio og Akademikerne. Pensjonistforbundet har som mål å bli den femte hovedorganisasjonen.

1.1 Demokratisk representativitet

Eldre er betydelig underrepresentert både på Stortinget, i fylkesting og i kommunestyre. For å bedre innflytelsen finnes det lovpålagte elderråd i hver kommune og i hvert fylke.

Forskriftene til paragraf 10b i kommuneloven må sikre at elderrådene får møte- og talerett i kommunestyret, at pensjonistorganisasjoner har forslagsrett på nye medlemmer, at rådene får tilstrekkelig opplæring, sekretærhjelp tilsvarende minst en tredels årsverk, at rådene selv velger leder og nestleder blant utvalgets pensjonistrepresentanter, samt sikre at det er strenge bestemmelser for sammenslåing av råd.

Pensjonistforbundet vil styrke elderrådene og tilføre rådene flere oppgaver som ettersyn med pleie- og omsorgstjenestene i kommunene. Eldrerådene må bli tatt med på råd i kommunale og fylkeskommunale planprosesser, samferdselspolitikk, helse og kultur.

Pensjonistforbundet skal jobbe aktivt overfor politiske partier. Medlemmer bør oppfordres til å delta i politiske partiers virke for å påvirke lokalt. Pensjonistforbundet oppfordrer sine partipolitiske aktive medlemmer til å delta i nominasjonsprosessene for å komme i posisjon til valg, både ved kommune-, fylkes- og stortingsvalg.

Pensjonistforbundet krever et nasjonalt eldreombud, med ansvar for å sikre og arbeide for eldres rettigheter og levekår på alle samfunnsområder.

1.2 Samarbeid for innflytelse

Pensjonistforbundet er landets største organisasjon for pensjonister og uføretrygdede. Forbundet samarbeider og knytter allianser med ulike organisasjoner, forbund og foreninger. Det er et mål å øke alderspensjonisters- og uføretrygdedes innflytelse slik at den gjenspeiler befolkningssammensetningen.

Samarbeidet med organisasjoner for offentlige pensjonistorganisasjoner, (SAKO), Postpensjonistene, Fagforbundets sentrale pensjonistutvalg, Jernbanepensjonistenes forbund, LO-Stats kontaktutvalg, Politiets Pensjonistforbund, Telepensjonistenes Landsforbund, Statens Vegvesens pensjonistforbund, skal utvikles både sentralt og lokalt.

Vi er medlem av det europeiske samarbeidet AGE som bidrar til internasjonal påvirkning overfor EU og FN.

Pensjonistforbundet skal være en aktiv pådriver i miljøsaken og vil søke samarbeid med aktuelle miljøorganisasjoner, som for eksempel Besteforeldrenes klima-aksjon.

Pensjonistforbundet ønsker å arbeide aktivt med regioner/fylker og kommuner for å formalisere samarbeid i form av partnerskapsavtaler for folkehelse.

Organisasjonsgraden blant pensjonister i Norge er lavere enn i Sverige og Danmark. Det er et mål for forbundet at minst halvparten av landets pensjonister er organisert. Godt organiserte pensjonister bidrar til større gjennomslag og en sterkere «stemme» inn mot politiske beslutningstakere, lokalt og nasjonalt.

Aktive lokalforeninger rundt om i hele landet er middelet for økt innflytelse og medlemsvekst.

1.3 Inkludering

Det norske samfunnet har de siste årene blitt et mer mangfoldig samfunn. Det må også gjenspeiles i Pensjonistforbundet. Vi må som forbund jobbe aktivt med inkludering av innvandrere både som medlemmer og til verv i forbundet.

Pensjonistforbundet skal også arbeide for at pensjonister med samisk bakgrunn finner sin naturlige plass i forbundet, som medlemmer og til verv i forbundet.

Vi har et ansvar for å inkludere LHBT-pensjonister (Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner). Det gjelder innad i egen organisasjon gjennom tiltak for Regnbuenettverket, og i sosiale aktiviteter i lokalforeninger. Vi skal arbeide for at eldre, uansett seksuell orientering, skal bli møtt med respekt. Vi skal fremme likestilling og inkludering.

1.4 Organisasjonsutvikling

Pensjonistforbundet må utvikle en plan for utviklingen av organisasjonen der både mål og strategier, samspill mellom organisasjonsleddene, kommunikasjonsutfordringer, kompetanse og opplæring av tillitsvalgte og strategier for medlemsverving tas med.

Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:

- Forhandlingsrett for alderspensjon i folketrygden
- Å være en del av trepartssamarbeidet og å bli den femte hovedorganisasjonen

- **Forhandlingsrett**
- **Den femte hovedorganisasjon og trepartssamarbeidet**
- **Et nasjonalt eldreombud**
- At eldrerådene blir tidlig involvert i alle saker som angår eldres levekår og tilstrekkelig ressurser til å gjøre oppgavene
- At eldrerådene får møte- og talerett i kommunestyret
- At det arbeides aktivt med regioner/fylker og kommunene for å formalisere samarbeider i form av partnerskapsavtaler for folkehelse
- At det opprettes medvirkningsutvalg for sykehjem og hjemmebaserte tjenester
- Felles verveinnsats for å øke antall medlemmer
- Utvikling av organisasjonen og opplæring av tillitsvalgte
- Internasjonal innflytelse gjennom Nordisk samarbeidskomité og AGE

2. Økonomi og arbeidsliv

De prioriterte satsingsområdene:

- **Økt minstepensjon for enslige minstepensjonister**
- **Fjerne underregulering av pensjon**
- **Plass i Teknisk beregningsutvalg, TBU**

Pensjonistforbundet vil at folketrygden fortsatt skal være bærebjelken i vårt pensjonssystem. Pensjonssystemet må bygge på brede ordninger som alle kan være med i. Individuell pensjonssparing skal ikke erstatte gode kollektive løsninger.

Pensjon under utbetaling skal reguleres på linje med lønnsvekst. For å sikre en bærekraftig pensjonsordning skal pensjonen fastsettes gjennom forhandlinger. Alle trygdeoppgjør skal vedtas av Stortinget.

Forskjellene mellom ulike grupper av pensjonister øker. Eldre med vedvarende lav inntekt har ikke samme mulighet til å bedre sin økonomi. Pensjonistforbundet vil ha et fortsatt løft for minstepensjonistene. For å følge utviklingen vil vi ha en årlig levekårsmelding for alderspensjonister og uføretrygdede. Ingen pensjonister skal leve med inntekt under EUs fattigdomsgrense.

Aldersgrensene i arbeidslivet øker, og kravet om å stå lenger i arbeid er en villet politikk. Da må også rettighetene følge pliktene slik at eldre som står i jobb får rett til sykepenger, arbeidsledighetstrygd og stillingsvern. Det er behov for en mer målrettet seniorpolitikk og mindre diskriminering i arbeidslivet, slik at eldre kan stå lenger i arbeid.

2.1 Forhandlingsrett og regulering av alderspensjon

I forbindelse med pensjonsreformen fra 2011 mistet pensjonistenes organisasjoner forhandlingsretten. Trygdeoppgjøret gjennomføres nå som en teknisk regulering av pensjon, der pensjon reguleres med gjennomsnittlig lønnsvekst fratrukket 0,75 prosent.

Pensjonistforbundet mener forhandlingsrett må erstatte underregulering av alderspensjon under utbetaling, vedtatt i pensjonsforliket. Forhandlingene vil foregå mellom partene fra trygdeoppgjøret, det vil si arbeidstakerorganisasjonene, pensjonist- og trygdeorganisasjonene og staten. Ved uenighet vil Stortinget ta den endelige avgjørelsen.

Med forhandlinger kan oppgjøret sikres en bedre sosial profil, samt ta hensyn til utviklingen i skatter og avgifter, minste pensjonsnivå og bostøtten. Når løpende pensjon reguleres med prosent, forsterkes forskjellen mellom pensjonister over tid. Forhandlingsretten vil sikre at de som er pensjonister får en demokratisk innflytelse på egen velstandsutvikling, også etter yrkeskarrieren.

Skillet mellom når du er arbeidstaker og når du er pensjonist viskes ut. Med fleksibelt uttak av pensjon mellom 62 og 75 år, er det flere tusen arbeidstakere som både er pensjonister og arbeidstakere samtidig. Det er arbeidstakerorganisasjonenes oppgave å forhandle lønn og framtidige pensjonsordninger. Pensjonistforbundet bør samarbeide med arbeidstakerorganisasjonene om lønn for pensjonister.

Pensjonistforbundets oppgave er knyttet opp mot pensjon under utbetaling. De som er både arbeidstakere og pensjonister får ikke ivaretatt sine behov fullt ut med den modellen vi har i dag. Forhandlingsrett vil sikre at de som er pensjonister får del i samme velstandsutvikling som ellers i samfunnet.

Levealdersjusteringen må endres fordi denne bidrar til sosiale forskjeller, mange ikke har helse til å stå lenge nok i arbeid og utsette uttaket av pensjon for å få en tilstrekkelig pensjon.

2.2 Pensjon

Et av hovedarbeidsområdene for Pensjonistforbundet er pensjon og det er et mål å trygge medlemmenes pensjonsforhold, det være seg trygd, ytelsepensjon, tjenstepensjon eller fripoliser. Dette er også viktig med tanke på rekruttering av nye medlemmer. For å kunne følge utviklingen i pensjonistenes inntektsforhold, og hvilket tallmessig bakgrunnsmateriale som presenteres, så er det viktig at Pensjonistforbundet får plass i «Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene», TBU. Pensjonistforbundet krever plass i teknisk beregningsutvalg, TBU.

Alle skal ha en inntekt å leve av. En utredning fra Pensjonistforbundet viser at det er mer enn 70 000 aleneboende minstepensjonister som har en inntekt på ca. 2G. EUs fattigdomsgrense er 212 000 kroner (2015), om lag 2,3 G. En enslig minstepensjonist må ha en inntekt på 2,6 G før skatt for å komme over EUs fattigdomsgrense.

Uføretrygd er samfunnets erstatning for lønnsinntekt for de som ikke kan arbeide. Pensjonistforbundet mener uføretrygdede må sikres en anstendig velstandsutvikling. Uføretrygden må følge lønnsutviklingen i arbeidslivet.

Grunnpensjonen i folketrygden er inntektsuavhengig. Det betyr at alle pensjonister mottar grunnpensjon helt uavhengig av inntekt fra yrkeslivet. Det er kun tilleggspensjonen som er basert på inntekten du har hatt, og tilleggspensjonen er ikke forskjellig om du er gift eller enslig.

2.3 Skatter og avgifter

Pensjonistforbundet er opptatt av å ha et solidarisk skattesystem som sikrer at samfunnet får inn nok skatt til å finansiere velferdsgoder. Et progressivt skattesystem sikrer en rettferdig fordeling, ved at de med høyest inntekt betaler mer.

Pensjonistforbundet er imot en utvikling der mer av beskatningen vris over på forbruksskatt, som veiavgift, bompenger, kommunale avgifter, nettleie og egenandeler. Forbruksskatten har flat beskatning uavhengig av inntekt, den fungerer regressivt. Alle betaler like mye, noe som rammer de med svak økonomi hardest. Dette er en utvikling som er sterkt bekymringsfullt.

2.4 Kommunal økonomi

Kommunens økonomi avgjør om de kan yte gode velferdstjenester. For å klare oppgavene med at vi blir flere eldre må kommunene ha en tilstrekkelig/god økonomi. Det betyr at vi må ha et skattenivå som sikrer økonomien til kommunene.

Kommunene må få en lovfestet plikt til å lage langtidsplaner basert på Eldres forventede bruk av helse- og omsorgstjenester.

2.5 Et arbeidsliv mellom 62 og 75 år

Det er en villet politikk fra myndighetene at eldre arbeidstakere skal stå lengre i jobb. Regler om at eldre over 67 år ikke kan motta sykepenger i mer enn tre måneder er aldersdiskriminerende så lenge pensjonsalderen er 70 eller 72 år.

Det er behov for en mer målrettet seniorpolitikk og mindre diskriminering i arbeidslivet, slik at eldre kan stå lenger i arbeid. Seniorgoder som ekstra ferieuke kan bidra til dette. Det er partene i arbeidslivet som avtaler disse seniorgodene.

Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:

- **Økt minstepensjon for enslige minstepensjonister**
- **Fjerne underregulering av pensjon**
- **Plass i Teknisk beregningsutvalg, TBU**
- Forbedre den private AFP-ordningen slik at færre mister rettigheter
- Bedre regulering av fripoliser
- At arbeidstakere over 67 år har rett til sykepenger under sykdom uten tidsbegrensning
- At levealdersjustering må endres – dagens ordning er usosial
- Beholde etterlattepensjonsordningen
- Likt minstefradrag for lønn og pensjon
- Økt NAVs gravferdsstøtte og innrette ordningen slik at flere blir berettiget til å motta støtte
- At det skal være gratis å ringe offentlige etater
- Å utjevne kostnader til nettleie for strøm, uavhengig av hvor du bor i landet
- Fellesskapet bør finansieres gjennom en progressiv beskatning og bruk av forbruksskatt må begrenses
- Utbetaling av pensjon skal skje den 12. i hver måned
- Mer målrettet seniorpolitikk og ingen aldersdiskriminering i arbeidslivet
- Skattefradrag for medlemskontingent
- Bedre tilgjengelighet for banktjenester for de som ikke bruker nettbank
- Kommunene må kunne tilby månedlig fakturering av kommunale avgifter
- Et uavhengig NAV-ombud

3. Trygg alderdom

De prioriterte satsingsområdene:

- **«Robek-liste» for kommuner som bryter kvalitetskravene i eldreomsorgen**
- **Utgifter til tannbehandling må inngå i egenandelsordningen**
- **Rettighetsfestet at helse- og omsorgstjenester for den enkelte beboer på sykehjem skal være omfattet av vedtak, på samme måte som for beboere i omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester**

Eldre som oppsøker helsetjenester har krav på å bli møtt med respekt og få den behandlingen som tilstanden tilsier. Eldre har gjerne sammensatte lidelser, og trenger en helsetjeneste som forstår sammenhenger. Eldre må ikke diskrimineres ved tildeling av helsetjenester. Med hensyn til likhet i den kommunale helse- og omsorgstjenesten må du ha samme rett til tjenester, uansett hvor tjenestemottaker bor.

En trygg alderdom innebærer også å kunne bo hjemme så lenge du ønsker, og mulighet til sykehjem eller omsorgsbolig med heldøgns omsorgstjenester når omsorgsbehovene øker. Å være trygg på at du får den omsorgen du trenger, når du trenger den, er grunnleggende for alle. Trygghet innebærer også fravær av opplevd diskriminering i møte med helsevesen, rettsvesen eller i det offentlige.

En trygg alderdom innebærer at samfunnet planlegger og bygger for innbyggere i alle livets faser. At samferdselspolitikken tar høyde for ulike transportbehov og at bygninger er universelt utformet og sosiale møteplasser er tilgjengelig.

3.1 Sykehjem og omsorgsboliger

Selv om eldre ønsker å bo hjemme så lenge som mulig, vil mange ha behov for heldøgns omsorg. Lover og forskrifter må sikre nasjonale standarder på kvalitet. Lokalt selvstyre i kommunene skal ikke kunne overstyre kvaliteten på omsorgen, og eldrerådene må trekkes med inn i dette arbeidet. Kommuner som ikke klarer å nå kvalitetskravene i eldreomsorgen må settes under overvåkning av fylkesmannen – en «Robek»-liste for eldreomsorgen.

I dag er det ulikt lovverk og ulike egenbetalinger for opphold i sykehjem og omsorgsbolig med heldøgns omsorgstjenester. Det må komme en felles vederlagsforskrift slik at egenbetaling for å bo i omsorgsbolig med heldøgns omsorgstjenester eller sykehjem blir på like vilkår. Personlig økonomi skal ikke avgjøre om en person kan bo i omsorgsbolig med heldøgns omsorgstjenester eller sykehjem. Tiltak rettet mot den enkelte beboer skal være omfattet av vedtak.

Det må innføres nasjonale kriterier for tildeling av institusjonsplass, uavhengig av erfaringene med forsøket med statlig finansiering av eldreomsorgen.

Eldre som tildeles plass på sykehjem skal ha rett til å bo på enerom. Ektepar må ha rett til å kunne bo sammen. Pensjonistforbundet mener rabatt for de som ufrivillig må dele rom heller må erstattes av en rett til enkeltrom.

Regjeringen må legge fram en plan for å sikre at det er nok kvalifisert personell. Lærlingeplasser må prioriteres.

I tråd med lover og forskrifter for nasjonale standarder på kvalitet, må også bemanningsnormen for sykehjem og omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester fastsettes nasjonalt. Lokalt må iverksettelse av normen skje i samarbeid med eldrerådet og de ansattes fagforeninger.

Omsorg for personer rammet av demens må skje respektfullt. Pensjonistforbundet ønsker ikke demenslandsbyer. Det er å sende eldreomsorgen tilbake til store sentralinstitusjoner. I stedet må demente få tilbud om å bo i små enheter nær sine pårørende. Til demensomsorgen må det utdannes og ansettes tilstrekkelig med fagfolk med andre perspektiver enn sykdomsbehandling- og medisinbruk, slik som aktivtører, fysioterapeuter, ergoterapeuter, psykologer og ernæringsfysiologer.

Staten må ha tilskuddsordninger som medfører at kommunene kan etablere, vedlikeholde og drive sykehjems plasser og omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester til alle som har behov for det.

3.2 Spesialisthelsetjenesten

Med økt alder får mange av oss en eller flere sykdommer og diagnoser. Vi bruker flere medikamenter, har tettere kontakt med fastlege, fysioterapi og annet helsepersonell. Eldre over 70 år bruker omtrent dobbelt så mye helsetjenester som 40-åringene. Utviklingen innebærer blant annet at forebygging og god samhandling mellom spesialisthelsetjenesten og de kommunale helse- og omsorgstjenestene får enda større betydning i tiden som kommer. Helseforetakene må sikre at det er tilstrekkelig kompetanse i geriatri for å unngå feilbehandling av mennesker med et sammensatt sykdomsbilde.

Den teknologiske utviklingen legger grunnlag for en mer aktiv pasientrolle. Selvbetjeningsteknologi og bedre tilrettelagt informasjon vil medføre at pasientene framover kan mestre egen helse og behandling i langt større grad enn i dag. Bruk av velferdsteknologi, telemedisin, videokommunikasjon og mobil helseteknologi åpner for nye muligheter. De som ikke behersker ny teknologi må også ivaretas på en god måte.

Nye behandlingsmuligheter, legemidler og medisinsk utstyr utvikles i stort omfang og i høyt tempo. Utviklingen innebærer mer sentralisering av noen funksjoner og desentralisering av andre. Det kan være et behov for å samle krevende og spesialiserte prosedyrer ved større sentre for at alle pasienter skal få best mulig utredning og behandling. På den annen side gir utviklingen oss også mer brukervennlig og mobilt utstyr. Oppgaver som før ble gjort på sykehus kan flyttes ut til pasientens hjem eller til kommunal helse- og omsorgstjeneste, og dette kan frigjøre sykehuskapasitet.

Lokale sykehus må opprettholdes og tilføres ressurser og kompetanse, slik at avstanden til nødvendige sykehustjenester blir kortest mulig.

3.3 Hjemmebasert omsorg

De aller fleste av oss ønsker å bo hjemme når vi blir eldre, så lenge vi kjenner oss trygge. Kommunene må ta omsorgstrappens mange trinn mer aktivt i bruk. Det innebærer økt satsing på kvalifisert helsepersonell, som kan ivareta ulike behov.

Samhandlingsreformen legger mer ansvar på kommunene. Kommunene må bygge opp ny kompetanse for å kunne ivareta eldre innbyggere. Pensjonistforbundet mener at hjemmetjenesten i kommunene må knytte til seg geriatrisk kompetanse med ansvar for de eldste eldre bosatt i egen bolig og på sykehjem. Kommunene må tilføres ressurser og kompetanse til oppfølging av utskrevne pasienter fra sykehusene.

Pårørende er en viktig ressurs, spesielt for eldre med omsorgsbehov som bor hjemme. Men pårørendes omsorg skal ikke være til erstatning for tjenestene som det offentlige yter. Mange pårørende opplever å være ufrivillig frivillige.

3.4 Aldersdiskriminering

Pensjonistforbundet vil fjerne alle aldersgrenser som kriterium i helse- og omsorgsfeltet, med mindre de ikke er saklig begrunnet. Helsetilstanden er individuell og det er den som skal avgjøre hvilken behandling som skal gis, ikke alderen på pasienten. Mammografiprogrammet må utvides til også å gjelde kvinner over 69 år.

Brukerstyrt personlig assistent, BPA, kan bidra til at eldre med nedsatt funksjonsevne kan opprettholde et aktivt, selvstendig liv. Pensjonistforbundet mener det er aldersdiskriminerende at du mister retten til ordningen etter du har fylt 67 år.

3.5 Munn- og tannhelse

Pensjonistforbundet mener at munn- og tannhelse må bli en del av egenandelsordningen for alle. Munnen er en del av kroppen. Sykdom i munnhulen kan ha konsekvenser for resten av kroppen. Mange pensjonister har behov for behandling av munn- og tannhelseproblemer. Reparasjonene er kostnadskrevenende og trenger mye og kontinuerlig vedlikehold. Forebygging er kostnadsbesparende for samfunnet.

Universelle ordninger som egenandelstak gir lite byråkrati og oppleves som lite stigmatiserende.

Det er viktig at andelen personer som har rett på gratis tannbehandling etter dagens regelverk faktisk får det. I dag er det bare 25 prosent av hjemmeboende eldre med rett til gratis tannbehandling som benytter seg av det. Når munn- og tannhelseansvaret flyttes til kommunene, må det i retningslinjene komme tydelig fram at kommunene har informasjons- og behandlingsplikt overfor eldre pleietrengende.

3.6 Arealplanlegging og boligpolitikk

En trygg alderdom innbefatter også et trygt samfunn og trygge boliger. Trygge boliger gjør at eldre kan bo hjemme også om helsen begynner å svikte.

Arealplanleggingen i kommunene må ta høyde for at eldre trenger tilgang til butikker, kaféer, bibliotek og samfunnshus. Omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester eller sykehjem må ikke bygges som egne områder utenfor sentrum. Universell utforming og helhetlige planleggingsprosesser må ligge til grunn for framtidens eldrevelferd.

Kollektivtransport må være lett tilgjengelig for alle. Skal kollektivtransport være et alternativ for eldre må avstanden til og mellom holdeplasser ikke være for lang.

For mange eldre er hyppig postombæring viktig og Pensjonistforbundet mener at ombæring av ordinær post må skje minst annenhver dag, ikke minst av hensyn til å bringe ut medisiner.

Bostøttemottakere i aldersgruppen fra 67 år har gått ned med 50 prosent fra 2013 til 2017. Samtidig har bostøttene til de som mottar bostøtte økt med åtte prosent over de siste to årene. Husbankens bostøtte må kontinuerlig tilpasses husstandenes inntektsnivå og bostøtter.

3.7 Velferdsteknologi

Pensjonistforbundet mener at tilgangen til velferdsteknologi må styres ut fra brukerens behov og ikke ut fra privat eller kommunal økonomi. Samtidig er det viktig at offentlige myndigheter harmoniserer lovverk og forskrifter i takt med utviklingen. Den nasjonale velferdsteknologien bør baseres på åpne standarder slik at kommunene ikke blir bundet til enkeltleverandører.

Utvikling av velferdsteknologien må skje i samråd med brukerne og kommunene. Pensjonistforbundet skal fortsatt være en aktiv samarbeidspartner i dette arbeidet gjennom sine velferdsteknologiambassadører.

Egenandeler må være samordnet med andre egenandelsordninger.

Pensjonistforbundet mener at forslaget om overføring av ansvaret for hjelpemiddelsentraler til kommunene må reverseres.

3.8 Eldre og rus

Flere eldre nyter alkohol som en del av hverdagen. Eldre drikker mer enn før og eldre drikker oftere. For de fleste er ikke dette noe problem, men det kan føre til flere alkoholrelaterte problemer i denne gruppen. Det er for liten kunnskap i helsetjenesten når det gjelder hvilken innvirkning alkohol- og legemiddelbruk har på hverandre.

Mange eldre har også et forbruk av vanedannende legemidler. Det er viktig med økt bevissthet om dette blant helsepersonell, eldre selv og deres pårørende.

Pensjonistforbundet er redd for at eldre som utvikler rusproblem ikke får god nok hjelp med sine problemer og mener at det må en økt satsning til på dette området.

3.9 Eldre og psykisk helse

De fleste eldre har en god psykisk helse. Imidlertid vet vi at faktorer som mentalt og fysisk funksjonstap og tap av ektefelle/partner, kan påvirke den psykiske helsen og føre til isolasjon og ensomhet, negative tanker, depresjon og også selvmord. Det er viktig å bekjempe ensomhet fordi vi vet at langvarig ensomhet hos eldre er forbundet med svekket funksjonsnivå, både fysisk og mentalt, og redusert livskvalitet. Psykiske lidelser hos eldre er ofte underdiagnostisert og underbehandlet.

Endel eldre med depresjon får ikke hjelp fordi noen kommuner har satt en øvre aldersgrense for tildeling av timer til psykolog. Dette er aldersdiskriminering og må bekjempes. Hvert år begår 75-100 eldre over 65 år selvmord i Norge og en antar at rundt 400-500 forsøker, men her er det store mørketall. Selvmord blant eldre er dessverre fortsatt svært tabu å snakke om, og det er ikke nok kunnskap blant helsepersonell om denne problematikken.

Pensjonistforbundet vil bidra til å forebygge ensomhet blant medlemmene ved å være inkluderende og skape sosiale møteplasser i lokalforeningene. Pensjonistforbundets Bekymringstelefon er et tiltak som også kan forbygge ensomhet.

Pensjonistforbundet mener at kommunene må styrke samarbeidet med frivillig sektor for å forebygge ensomhet blant eldre og forebyggende hjemmebesøk må også kartlegge psykososiale behov. Det trengs også mer forskning og kunnskap om psykisk helse og forebyggende tiltak for eldre. Pensjonistforbundet vil peke på TT-kortet som har stor betydning for å forebygge ensomhet hos eldre. Dette tilbudet må økes.

3.10 Vold og seksuelle overgrep

Både hjemmeboende eldre og eldre i institusjoner utsettes for vold og overgrep fra nærstående personer og personer de er i et tillitsforhold til. Det er snakk om alle typer vold og overgrep, både fysiske, psykiske, seksuelle, økonomiske og forsømmelser. Det er dessverre liten kunnskap om dette blant helsepersonell og det gjør at eldre lider unødige, fordi de ikke får forhindre eller stoppet volden.

I tillegg utsettes også eldre for vold fra personer de ikke kjenner. Mellom 65- 76 000 hjemmeboende eldre har vært utsatt for vold etter at de fylte 65 år. For eldre i sykehjem finnes ikke tilsvarende undersøkelse. Eldre som utsettes for vold har behov for hjelp og støtte. Pensjonistforbundet mener at kommunene må pålegges å ha et tilbud som «Vern for eldre», som i dag bare finnes i Oslo, Bærum og Trondheim.

3.11 Vergemål

Trygg alderdom innebærer også å kunne sikre at ønsker og interesser ivaretas når en ikke lenger er i stand til dette selv. Her kan en fremtidsfullmakt være til hjelp for pårørende eller verge. Pensjonistforbundet vil bidra til å markedsføre og informere om muligheten for å opprette fremtidsfullmakt etter vergemålsloven. Vi vil også jobbe for at det blir en evaluering av vergemålsloven.

3.12 Pasientreiser

Ordninger og regelverket rundt pasientreiser må revideres og det må sikres en mer forsvarlig pasienttransport. Det er uakseptabelt at pasienter må vente i timevis på pasienttransport, enten det er fra et drosjeselskap eller at pasienter må ta fly på ugunstige tider på grunn av pris. Regelverket må sette grenser for reisetid og ventetid for pasienter. I behovsvurderingen av nødvendigheten av bruk av egen bil skal reisetid også vurderes. Bruk av ledsager skaper trygghet for pasienten.

Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:

- **«Robek-liste» for kommuner som bryter kvalitetskravene innen eldreomsorgen**
- **Utgifter til tannbehandling må inngå i egenandelsordningen**
- **Rettighetsfestet helse- og omsorgstjenester for den enkelte beboer på sykehjem skal være omfattet av vedtak, på samme måte som for beboere i omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester**
- Når kommunene får ansvaret for den offentlige tannhelsetjenesten må det følges opp med informasjonsplikt og behandlingskrav
- Kommunene må ha en lovfestet plikt til å ha helsestasjon for eldre
- Lokale sykehus må opprettholdes og tilføres ressurser og kompetanse, slik at avstanden til nødvendige sykehustjenester blir kortest mulig
- Staten må ha tilskuddordninger som medfører at kommunene kan etablere, vedlikeholde og drive sykehjemsplasser og omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester til alle som har behov for det
- Det må innføres felles vederlagsforskrift om du bor på sykehjem eller i omsorgsbolig
- At det bør innføres en nasjonal bemanningsnorm for sykehjem og hjemmesykepleien
- At regjeringen må legge fram en plan for å sikre at det er nok kvalifisert personell til å dekke behovet for tjenester i helse- og omsorgssektoren

- Lærlingplasser innen helse- og omsorgssektoren må prioriteres
- At antall deltidsansatte blir redusert til fordel for heltidsansatte i helse- og omsorgssektoren
- At rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA) ikke skal ha aldersgrense
- Aldersdiskriminerende praksis som ved tegning av reiseforsikring må også opphøre
- At pasienter og beboere på helseinstitusjoner og i hjemmebasert omsorg må tilbys minst fire ernæringsrike måltider hver dag
- At kommunene har plikt til å knytte til seg geriatrisk kompetanse
- Konsekvensene av ny vergemålslov må utredes
- Velferdsteknologi må ha felles standarder og tildelingen må skje gjennom hjelpemiddelsentralene
- Regelverket for pasientreiser må revideres, og regelverket må sette pasientens helse først
- For å forebygge vold og overgrep mot eldre må tilbudet som «Vern for eldre» etableres i alle kommuner
- Egenandelen for helsetjenester må fjernes eller senkes betraktelig
- «Omsorgstrappen» må tas aktivt i bruk i kommunene
- Alle på sykehjem skal få tilbud om enerom, Rabattordningen for dobbeltrom må avskaffes.

4. Aktivitet og deltakelse

De prioriterte satsingsområdene:

- **Aldersgrenser må oppheves**
- **Mer digital opplæring av eldre**
- **Aktivitetssenter som møteplass i lokalsamfunnene**

Aldersdiskriminering er ulovlig etter likestillings- og diskrimineringsloven. Like fullt opplever mange eldre å bli utsatt for aldersdiskriminering. Det er også et spørsmål om eldre som ikke er digitale er utsatt for aldersdiskriminering når tjenester rettet mot allmenheten kun er digitale. Å bevise at det foregår aldersdiskriminering kan være vanskelig.

Pensjonistforbundet skal arbeide for å øke kunnskapen om aldersdiskriminering og være en aktiv pådriver for at lovverket blir fulgt. Det gjelder overfor den statlige og kommunale forvaltningen, og de som yter tjenester overfor eldre.

Pensjonistforbundet vil jobbe for et samfunn uten aldersgrenser. Der samfunnet ser seg nødt til å bruke aldersgrenser skal det være en saklig begrunnelse for denne. Svært mange aldersgrenser er satt uten en saklig begrunnelse. De bare er der. Hvorfor er det ikke mulig å bli valgt til meddommer etter 70 år, mens det ikke er en øvre aldersgrense som representant i Stortinget? Samtidig som du mister retten til brukerstyrt personlig assistent, BPA, når du blir 67 år.

De øvre aldersgrensene samfunnet opererer med er vilkårlige og tilfeldige. I stedet for å justere aldersgrensene, mener Pensjonistforbundet at det er mest riktig å fjerne øvre aldersgrenser i det sivile samfunn. Alder er ikke en tilstand.

Samtidig ønsker vi ikke å røre ved aldersgrenser som partene i arbeidslivet har forhandlet seg fram til. Honnørrabatt-ordninger handler ikke om aldersgrenser, men om kompensasjon for lavere inntekt.

Pensjonistforbundet mener det er den enkeltes helsetilstand som skal avgjøre om en person er egnet for en oppgave, ikke alder, som bare er et tall.

Aldersgrenser i forbindelse med arbeidsliv og seniorgoder reguleres av avtaler i arbeidslivet.

4.1 Aktiv deltakelse

Pensjonistforbundet vil ha aktivitetssenter som møteplass på tvers av generasjoner i lokalmiljøet. Her skal det være et mangfold av tilbud, fra de eldste til de aller yngste. Blant de relevante aktørene er også frivillighetssentral, frisklivssentral, bibliotek, seniorforum, babydans eller leksehjelp.

Vi ønsker oss et sted for aktivitet og deltakelse, uten generasjonsskiller, der alle typer ikke-kommersiell aktivitet i et lokalsamfunn har sin naturlige plass.

Frivillighet er en viktig aktivitet for pensjonister. Mange bidrar med frivillige aktiviteter, og mange er mottakere av frivillige bidrag. Frivillighet forebygger ensomhet og bidrar til økt selvtillit blant de som utøver frivilligheten og skaper gode lokalsamfunn.

Frivillig innsats skal ikke gå på bekostning av ansatte. Kommunene har et ansvar for å koordinere frivillig innsats. Pensjonistforbundet krever at det frivillige arbeidet styrkes gjennom økte bevilgninger, bedre koordinering og bedre forståelse av eldre som ressurs.

Pensjonistforbundet ønsker å sette fokus på betydningen av deltakelse blant eldre innvandrere.

4.2 Aktiv forebygging

Forebygging av sykdom og skade er viktig også for eldre. Fysisk aktivitet bidrar til at eldre klarer å bo hjemme lenger, ensomhet forebygges gjennom sosial omgang med andre og behovet for medikamenter kan minskes. Kommunene må ha ansvar for å bidra til økt fysisk aktivitet blant eldre gjennom tilbud knyttet til samfunnshus/aktivitetssentre og kommunalt tilsatte fysioterapeuter. Her kan også Pensjonistforbundet samarbeide med andre aktuelle organisasjoner som tilbyr aktiviteter, for eksempel Turistforeningen, Skiforeningen eller det lokale idrettslaget.

4.3 Digital deltakelse

Den digitale utviklingen fører til store endringer, både innenfor kommunikasjon, helsetjenester og samferdsel. Digitale løsninger betyr også sparte kostnader for samfunnet. Pensjonistforbundet støtter at hovedløsningene kan være digitale både i offentlig forvaltning, helsevesen og kommersielle virksomheter. Forskning viser at det i mange år framover vil være personer som ikke kan tilegne seg digital kompetanse, eller mister denne som følge av sykdom eller ulykke. Pensjonistforbundet mener at de som er analoge skal ivaretas med et rimelig minimumstilbud uten ekstra kostnad og møtes med respekt.

Bare når vi har et samfunn som sikrer alle like muligheter til kommunikasjon, analog eller digital, bygger vi et samfunn som sikrer en trygg alderdom. Mange av dagens eldre har aldri lært seg digitale verktøy, og noen opplever fysiske eller kognitive utfordringer som gjør at den digitale kompetansen forringes. Å vite at samfunnet tilrettelegger og ivaretar de som ikke er digitale betyr at du kan eldes trygt.

Pasienter og beboere på kommunale og private institusjoner hvor kommunen er oppdragsgiver, må ha tilgang til internett og flerkanals fjernsyn på eget rom. Stortinget må sette av mer penger til opplæring av eldre i bruk av digitale verktøy.

4.4 Kultur og deltakelse

Kulturopplevelser som publikum eller utøver er viktig i alle livets faser. Også eldre på institusjon eller hjemmeboende eldre trenger å oppleve profesjonell kultur. Ordningen med Den kulturelle spaserstokken må igjen øremerkes og bli en viktig «leverandør» av kultur for eldre.

Kulturopplevelser henger også sammen med universell utforming av kulturbygg og tilrettelegging for at personer med nedsatt, syn, hørsel eller bevegelse kan få utbytte av teaterforestillinger, utstillinger, konserter og opplesning. Offentlig støtte til kulturopplevelser for arrangøren bør følges med krav om universell utforming. Det bør også vurderes å tilby forestillinger på annet tidspunkt enn kveldstid.

Aktiv deltakelse fordrer gode transportordninger. Tilgang på et godt kollektivtilbud og en raus TT-ordning er viktig for eldres deltakelse og livskvalitet.

4.5 Førerkort

Mange eldre er avhengig av bil for å komme seg til butikk, besøke familie og venner eller oppsøke fastlege eller sykehus. Retten til å ha sertifikat og kjøre bil må knyttes opp mot helse og ikke aldersgrenser.

Gyldighet for legeattest i forbindelse med førerkort ved 75 år og 78 år må følge fødselsdato og ikke utstedelsesdato for attestene. Det må være lik praksis over hele landet.

Pensjonistforbundet foreslår at den unødvendige og fordyrende fornyelsen av førerkort i forbindelse med utstedelse av legeattest må forenkles.

Pensjonistforbundet krever og vil arbeide med:

- **Aldersgrenser må oppheves**
- **Mer digital opplæring av eldre**
- **Aktivitetssenter som møteplass i lokalsamfunnene**
- At øvre aldersgrense for å være medlemmer fjernes
- At myndighetene bidrar til å bekjempe aldersdiskriminering
- At vi får aktivitetssentre som møteplass på tvers av generasjoner i lokalsamfunn
- Økte bevilgninger og bedre koordinering av frivillig aktivitet
- At det finnes en analog minimumsløsning der hovedløsningen er digital
- At alle kommuner og bydeler må opprette aktivitetssentre for eldre
- Et godt tilrettelagt kollektivtilbud og en raus TT-ordning
- At staten legger til rette for en mer offensiv digital opplæring
- At krav om fornyelse av førerkort forenkles

Supplement til handlingsplanen 2018 – 2021

Faktahefter:

Landsstyret anbefaler landsmøtet om få utarbeidet følgende egne faktahefter som supplement til handlingsplanen for 2018-2021:

- Miljø
- Likestilling
- Kultur
- Internasjonalt solidaritetsarbeid
- Flerkulturelt arbeid

OU- arbeid:

Landsstyret anbefaler landsmøtet om få iverksatt et organisasjonsutviklingsarbeid innad i forbundet med mål om styrket helhet i organisasjonen, økt medlemsmasse og forsterket kompetanse i alle ledd.